

FYN I HISTORIEN OG FYNS HISTORIKERE

Af *Knud Fabricius*

Foredrag holdt ved Odense og Assens Amters historiske Samfunds Møde
paa Langesø den 15. Juni 1938

Danmark er et af de bedst sammensmeltede og sammensvejsede Lande i Europa. Der er mindre Forskel paa de forskellige Landsdele her, end man ellers møder, hvad enten det gælder Landskabets Udseende, eller de Folk som beboer det. En Thybo har større Overensstemmelse med en Sjællænder, end man finder ved at sammenligne en Dalkarl med en Skaaning, eller en Mand fra Nordtyskland med en anden fra Sydtyskland. Og dog har ogsaa i Danmark hver Landsdel sit Særpræg. Havet, der skærer sig ind overalt, og som i sin Tid var det samlende Element, hvorpaa det danske Rige blev opbygget, er i Tidens Løb blevet, om ikke en adskillende, saa i hvert Fald en sondrende Faktor, som vi søger at ophæve ved en Lillebælts-, en Storstrøms- og forskellige Limfjordsbroer. Vandet har derved faaet den Betydning, at det mer end andet har skabt (eller bevaret) det provinsielle Særpræg. Men af alle Danmarks Provinser har Fyn en særlig Karakter og Betydning. Et Blik paa Kortet viser os, at Fyn er det sammenholdende Led i Danmark. Hvis der ikke fandtes noget Fyn, vilde der heller ikke eksistere noget dansk Rige. Det staar som et levende Væsen med to udstrakte Arme, hvormed det forbinder den jydsk Halvø med Øst-Danmark, med Sjælland og Lolland-Falster.

Da hertil kommer, at Fyn er en af vore frugtbare Landsdele, er det ikke noget Under, at det, trods sin begrænsede Størrelse — $\frac{1}{15}$ af hele Danmark — er det tættest befolkede Landskab og har $\frac{1}{9}$ af Rigets Befolkning (heri endda København medregnet).

Der er derfor god Grund for alle Danskere til at interessere sig varmt for Fyn, ikke blot i Nutiden, men ogsaa i den Fortid, som betinger Nutiden.

Og dog har Fyns Fortid, d. v. s. dets Udvikling, næppe fuldtud været Genstand for den Opmærksomhed, som den fortjener. Skyldes dette, at ingen af vore store Historikere, hverken Saxo, Poul Helgesen, Hvitfeld, Holberg, Gram, Langebek eller Suhm, har været Fynboer, og at de derfor har viet Fyn en ret begrænset Opmærksomhed? Ganske vist er Fyn ikke nogen særligt gammel Kulturbygd. Tidligst i den yngre Stenalder møder vi her en mere udstrakt Bebyggelse, og det er først fra Jernalderen, de nærmeste Aarhundreder efter Kristi Fødsel, at den for Alvor tager Fart. De arkæologiske Fund og Stednavnene viser, at Bebyggelsen da tog sit Udgangspunkt fra Kysterne, og at det var Vandløbene med deres letdyrkelige Jord, som førte Agerdyrkerne helt ind til Øens Hjerte. Store Dele af det skovklædte Vestfyn og især af Svendborg Amts Kærne kom endnu senere under Ploven. Men forøvrigt er det fra Jernalderen, at de store Mosefund og de talrigste Guldfund, som er gjorte i Danmark, stammer. Samtidig viser Stednavnene, at den Asalære, som er ejendommelig for Jernalderen, netop paa Fyn havde sit Hovedsæde og gav Øens Hovedstad Navn, foruden at den afsatte sine utvetydige Spor i de berømte Runestene.

Fra da af er den kulturelle Udviklingslinje ubrudt, selv om den, som andre statistiske Kurver, snart hæver og snart sænker sig. I den ældre Middelalder rejser Kirker og Klostre sig — blandt de sidstnævnte kender vi alle St. Knudsklostret i Odense og Holmekloster (det nuværende Brahetrolleborg); — samtidig skyder rundt om paa Kysterne Købstad ved Købstad i Vejret, og „Danehofhuset“ paa Nyborg Slot staar endnu som et Minde om den Tid, da denne By var en Slags politisk Hovedstad i hele Riget gennem sine aarlige „Parlament“. Men det er dog navnlig i Middelalderens Slutning, i det 14. og 15. Aarhundrede, at Fyns Udviklingslinje gør et mægtigt Spring i Vejret, hvorom de mange gotiske Kirkebygninger i By og paa Land taler, lige fra Odenses St. Knud til Dalum Klosterkirke. Da er det ogsaa, at Odense, som hidtil har staaet i Stampe, svinger sig op paa Højde med Rigets største Byer, med Lund, med Roskilde og Ribe. En Del af den fynske Adel fæster Bolig i denne Stad, i hvert Fald om

Vinteren, og et mærkeligt og ret enestaaende Vidnesbyrd om Odenses opblomstrende Handel er det, at en Række Købmandsslægter, som Familien Mule, adles af Kongerne. Thi fra det nærliggende Næsbyhoved Slot lader Herskere som Dronning Margrethe, Kong Hans og hans Dronning Christine deres Naade af fulde Skaaler strømme ud over Staden i Form af Købstadrettigheder og personlige Privilegier.

Vi vender atter et Blad i Kulturhistoriens Billedbog, og den nyere Tids Begyndelse, det 16. Aarhundrede, ligger i fuldt Sollys for os. Vi er i den Tid, da Reformationens store Herredage, 1526 og 1527, foregaar i Odense, da Grevefejdens betydningsfuldeste Begivenheder udspilles paa Fyn, og da de vigtige Rigmøder 1579 og 1580 bringer foreløbig Løsning af det slesvigske Spørgsmaal. Skarptskaarne Profiler af interessante Personligheder fra alle Samfundslag, lige fra Biskopperne Jens Andersen Beldenak og Knud Gyldenstjerne til Skrædderen Henrik Skræp, fængsler os her under denne Danmarks sidste Borgerkrig. Eller vi ser i Oluv Bager Symbolet paa det paafølgende stærke Handelsopsving fra 1550-1630, der har efterladt os de skønne Bindingsværksbygninger rundt om i Købstæderne. Men først og sidst er Fyn i Reformationsaarhundredet „Adelens forjættede Land“, hvis Arv til os er den lange Række Herregaarde, som overgaar alt, hvad det øvrige Land kan fremvise, fra Rygaard og Hesselager til Ulriksholm og Valdemarslot. Findes der nogen skønnere Frugt af dansk Kultur end Egeskov en Aften i Maaneskin, rejsende sine lyse Mure lige op af Søens Spejl?

Men hvorfor blade videre og blive ved at fremdrage kendte Minder lige til vore egne Aarhundreder med deres fænomenale, eventyrlige Udvikling? Det synlige og haandgribelige i vor Fortid træder faa Steder i vort Land saa klart frem som netop paa Fyn. Meget snarere er der Grund til at pege paa, hvad der ikke er fremdraget, og hvor Mørket endnu ligger over vor Fortid. Vi har aldrig faaet Rede paa Fyns politiske Udvikling mellem Kongedrabet i Albani Kirke 1086 og Grevefejden 1534. Vi véd intet virkeligt om Odense Bisper og Bispedømme i Middelalderen. Vi har aldrig faaet den danske Adels-

historie skrevet, hvoraf den fynske Adels Historie vilde udgøre Ker-
nen. Vi savner stadig Fyns Bebyggelseshistorie, en Fremstilling af den
agrariske Udvikling, af Forholdet mellem Herremand og Bonde, af
Handels og Industris Udvikling i fjernere eller nærmere Fortid. Over-
alt kan man spørge og stille Problemer, hvorpaa der ikke — i hvert
Fald ikke endnu — kan gives Svar. Alle disse Svar, som tagne tilsam-
men skulde belyse, hvorfra Fyn har faaet sit Særpræg, hvorfor Fyn-
boerne har faaet den Nuanceforskel fra andre Danskere, som alle dog
er enige om, at de har.

Og dog er der maaske ikke nogen Del af vort Land, hvor der tid-
ligere end her og mere uafbrudt er blevet arbejdet paa at klarlægge
lokalhistoriske Forhold.

Som vi saa, har den danske Rigshistorie lige til den nyere Tid ladet
Fyn være et Stedbarn, skønt Fyn er det Sted i Danmark, hvor der
først blev skrevet dansk Historie, da Munken Ælnoth i Odense Klo-
stret forfattede Knud Konges Martyrhistorie nogle faa Aartier efter
hans Død. Enhver véd jo ogsaa, at det var paa Fyn, den første Bog
i Danmark blev trykt 1481 af Johan Snell. Det var paa den Tid, da
— som vi hørte — Odense var vokset op til at blive en af Rigets vig-
tigste Byer, og Fyn havde naaet den store Blomstring, hvorom Mindes-
mærkerne endnu taler. Da møder vi en Fynbo, Bondesønnen Hans
Svaning, som Danmarks Riges første Historieskriver, hvis Samlinger
ligger til Grund for A. S. Vedels og Hvitfelds Arbejde, og i Odense
lever i det 16. Aarhundrede Slægten Hamsfort af nederlandsk Afstam-
ning, der danner en historisk Forfatterskole, svarende til de samtidige
i Roskilde og Malmø. Den yngre Cornelius Hamsfort betegner endda
noget nyt for sin Tid ved sin Iver for at fremdrage gamle Dokumenter
til at give Oplysning om Fortiden. Men det er ikke Fyns Fortid, han
særlig interesserer sig for, men Kongefamiliens og Statens, og hvor
varsom man i det Hele skal være med at bygge paa hans kulturhisto-
riske Skildringer, turde fremgaa af det Træk, som er paavist i den
allernyeste Tid, nemlig at hans Fremstilling af de danske Bønders
elendige Stilling paa Christian IV's Tid i Virkeligheden er en Kopi

af en sydtysk Forfatters Skildring af de sydtyske Bønders Tilstand 100 Aar tidligere, altsaa et regulært historisk Misfoster. Saa langt var vi altsaa endnu paa hans Tid fra et alvorligt Forsøg paa at trænge ind i Fyns virkelige Historie.

Nej, saa er der mere Grund til at mindes Slægten Bircherod i Frederik III's og Christian V's Dage, navnlig da Rektoren i Odense, Thomas Broder Bircherod, ikke blot for hans arkæologiske Studier, der byggede paa en stor privat Oldsagssamling og førte til forbavsende rigtige Resultater, som den moderne Videnskab kan tiltræde, men ogsaa, og særlig, for hans og hans Søn Jacobs Forskning i Fyns Lokalhistorie, der strakte sig over de mest forskellige Omraader, lige fra Runestene til Bispehistorie, og fra Topografi til bekendte Fynboers Levnedbeskrivelser. Men dels var dette Forfatterskab udpræget i den lærde Tids Stil, med samme Interesse for smaat som for stort og uden al kunstnerisk Fremstilling, saa at faa i Nutiden vilde kunne nyde det, dels led det af den alvorlige Skrøbelighed, at det kom faa eller ingen Læsere for Øje, da det forblev utrykt til den Dag i Dag. Det er Lærdes Arbejde for Lærde, et Forfatterskab for Sagens egen Skyld og frembragt ved indre Drift, men nogen Betydning for Folket kunde det umuligt faa.

Men vi maa helt ned til forrige Aarhundredes Begyndelse, altsaa til for godt et Aarhundrede siden, før vi kan tale om et historisk Arbejde med Fyns Fortid, der har Betydning den Dag i Dag. Da er det, at Fyn frembringer den forbavsende rige Høst af Talenter, ja et enkelt Geni, og om nogle af de betydeligste, som Rasmus Rask, Rasmus Nyerup og Niels Matthias Petersen, gælder det, at de kommer fra Folkets bredeste Lag. Men disse Mænd faar deres Virkekreds uden for Fyn, i Hovedstaden, og de Emner, som de sysler med, er ikke særligt fynske. Ved en Omtale af de fynske Historikere kan de derfor ikke særlig tages til Indtægt. Men derfor bør de alligevel ikke helt forbigaaes her. Ikke blot, fordi de blev til Ære for deres Landsdel ved deres videnskabelige Virksomhed, men især, fordi de uden for Fyn bevarede deres fynske Ejendommeligheder og udviklede dem videre.

Der er i Tidens Løb gjort forskellige Forsøg paa at karakterisere det fynske Gemyt. Mindst elskværdig er vel Definitionen af Sjællænderne som Hjertefolket, Jyderne som Forstandsfolket og Fynboerne som Fantasifolket; den skyldes ikke, som man ofte tror, Grundtvig, men Vilh. Birkedal, der oven i Købet sammenlignede Fynboerne med „Fosforsvovlstikker“ og kun som en Slags Trøst tilføjede: „Men det skal heller ikke dølges, at der her er frugtbar Jordbund for Ordets Sæd.“ Henrik Pontoppidan har talt om den barnlige „Glæde over Tilværelsen“, som præger Fyns Indbyggere, og kaldt dem „en Race, hvis Blod løber hastigere, hvis Forstand spiller livligere, og hos hvilken alle selskabelige Instinkter er udviklede næsten som hos en Sydbo“. Dybest i Karakteristiken er maaske Thorkild Gravlund naaet, naar han stiller Fynboen, midt mellem den ensomme Jyde og den vidtspændende Sjællænder, som den, der har en særlig Sans for Kredsen, Kærlighed til Vennekredsen. Desuden tillægger han Fynboen en vis literær Sans og et aabent Blik for Storheden, saa at han endog føler en særlig Stolthed ved at kunne bøje sig for den.

Denne Sans for Vennekredsen præger da ogsaa vore københavnske Fynboer; om Rasmus Nyerup, Oldnordisk Museums Grundlægger, hed det saaledes, at han var „alle Fynboers Ven“, og hos N. M. Petersen og Rasmus Rask udvikler den fynske Samfølelse sig videre til at omfatte hele Danmark. For Historikeren N. M. Petersen, denne „fine, noget tungsindige Natur med et Par dejlige lyseblaa Øjne, uden mange Berøringspunkter med Livet i større Kredse“, blev Folkestammen en selvstændig Personlighed med sit Særpræg og „Modersmaalet i Fædrelandet vort ypperste Eje“, som han viede en sværmerisk Kærlighed. Og Rasmus Rask, hans Modsætning, der ved sit spillende Liv meget mere svarer til Forestillingen om en Sydlænding, levede ogsaa sit Liv i Kredsen, men mente, at „sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette“. Hvad endelig Præstesønnen fra Gudbjerg, Caspar Fred. Wegener, angaar, der endte som Gehejmearkivar, sagde han til en af sine Elever, der var ansat i Sønderjylland: „Det er ret, Kære! Ja gaa ud paa Gader og Stræder og sig til de

Bedste, at det Bedste ikke er godt nok til at bruges i denne Danmarks Livssag.“

Men tilbage til de Fynboer, der virkede paa Fyn og for Fyns Historie. De er dog her Hovedsagen for os. Det var en aandelig død Tid, da de traadte frem for smaa halvandet Aarhundrede siden, hvis vi tør dømme ud fra de Skildringer af Livet paa Nordfyn, som er levnet os. I Bøndergaardene fandtes ingen Interesse ud over den materielle; i de lange Vinteraftener laa Karlene gerne paa Bænkene og strakte sig uden Sysselsættelse. I Præstegaardene stod det ikke meget bedre til; ved de fleste Selskaber var L'hombrespil og Drikkeviser til Punscheglasset Hovedunderholdningen. Hist og her sad der en Godsejer af en anden Støbning, som den noble Mæcen Johan Bülow paa Sanderumgaard eller den lærde Vedel Simonsen paa Elvedgaard. Den sidste var „hjemme i Alt“, talte med Landmændene om Landvæsen og underholdt Præsterne ud fra sin rige historiske Viden, kort sagt interesserede og beskæftigede hele Egnens Befolkning. Men han var ogsaa en overmaade produktiv historisk Forfatter, der bombarderede Læseverdenen med en lang Række Skrifter, især drejende sig om Herregaardenes og Adelsslægternes Historie. Nutiden vil smile over meget af dette national-romantiske Forfatterskab, og vist er det, at det er rigt paa ubestyrkede Hypoteser; men en af disse Hypoteser var god nok, nemlig hans Teori om, at de forhistoriske Tider kan deles i en Sten-, en Kobber- og en Jernalder. Skade kun, at Vedel Simonsen havde en altfor springende Tankegang til at kunne bygge videre paa denne frugtbare Idé, men derfor bør den dog ikke fratages ham, ligesom det store Arkivstof, som han har nedlagt i sine Værker, endnu den Dag i Dag er til stor Nytte for Forskningen, der stadig maa søge til dem. Han er ogsaa den, der først har fremsat Tanken om Landsarkiver.

Det store Vendepunkt i Fyns historiske Forskning er dog Stiftelsen af Fyens Stifts litteraire Selskab 1815. Den lærde Biskop Fred. Plum gav Stødet dertil; han var en Mand, der „havde en mærkelig Evne til at faa Folk med“, selv naar det kostede dem Penge. Han blev Sel-

skabets første Viceformand — Præses var den folkekære Prins Christian — og hans Efterfølgere i Bispeembedet (Nic. Faber og Chr. Thorning Engelstoft) fulgte ham ogsaa i denne Stilling til stor Gavn for Selskabets Fremme. Særlig historisk indstillet var det literaire Selskab ikke til en Begyndelse; det havde i Almindelighed en patriotisk og almennyttig Tendens („Fædrelandskærlighed og Folkeoplysning“), som stemte saa godt med Biskop Plums Borgersind. Men i 1829 blev der ansat en ung Mand som Adjunkt ved Katedralskolen, der skulde faa en uanet Betydning for dansk Historie i Almindelighed og fynsk Historie i Særdeleshed, og som ogsaa kom til at præge det literaire Selskabs Udvikling.

Digterbroderen Caspar Peter Paludan-Müller er nemlig ikke alene Grundlæggeren af den fynske historiske Videnskab, men anses almindeligt som den største Historiker, vort Land har frembragt. Han var i hvert Fald den selvstændigste. Livet havde formet ham dertil, men paa Grundlag af nedarvede Egenskaber. I Hjemmet var han vokset op saa at sige uden Moder, og Faderen var „streng imod andre, men strengest mod sig selv“. Hans Studenterliv havde været haardt, men han sagde selv: „Det er langtfra, at jeg beklager de Vanskeligheder, jeg havde at bekæmpe, . . . thi de have ikke været uden gavnlig Indflydelse paa min Charakters Udvikling.“

Det er netop Sagen: Til at blive en stor Videnskabsmand kræves først og fremmest Karakter. Og det Ord, som man altid møder om Casp. Paludan-Müller, er hans udprægede Mandighed. Der er brugt det morsomme Udtryk herom, at „hans Overbevisning var sjældnere end de Flestes kongruent med hans Samtids“. Han tog bestemt Afstand fra sin Tids herskende Aandsretninger, baade Nationalliberalismen og Skandinavismen, og hans Sympati var altid hos de samlende Kræfter, mens alt Anarki var ham imod. Det var mindre de nye Tanker end de kæmpende Kræfter, der interesserede ham i Historien.

Historien var for ham en Guds Dom. „Man vil ane de Love, hvorefter den evige Fornuft i Livet skrider frem“ under Arbejdet paa at

bringe den kultiverede Del af Menneskeheden til dens nuværende Standpunkt.

Men Paludan-Müller var ikke alene en Karakter med en bestemt Verdensanskuelse; han var ogsaa en usædvanlig skarp og kraftig Intelligens. Enkeltundersøgelsen, Problemets Løsning var hans Yndlingsbeskæftigelse i hans historiske System. Han gik uden alle forudtagne Standpunkter til Løsningen af de historiske Spørgsmaal; han „maalte ikke Fortiden med Nutidens Alen“. En udpræget Retfærdighedssans laa bag hele hans Forskning. Han tog fat paa de vanskeligste Spørgsmaal, som findes i vor Historie, og maaske har den Ro, som Livet i Odense kunde give ham i Modsætning til i Hovedstaden, bidraget til, at han kunde fordybe sig i dem som ingen anden Forsker. I hvert Fald naaede han til store Resultater. Ganske vist var de ikke altid uangribelige. Thi hans Fantasi var begrænset, og derfor kunde det hænde, at han ikke tog alle Muligheder med i Beregningen. Selv har han sammenlignet den historiske Kritik med det moderne riflede Skyts, der paa lang Afstand kan ramme i Centrum, men hvis Sigtet er den mindste Smule fejl, giver et mere fejlagtigt Udslag end de gamle Kanoner. Jeg husker en Række Øvelser paa Universitetet under hans Eftermand, Prof. Kr. Erslev, over Paludan-Müllers Afhandlinger, hvor det viste sig, at Resultaterne meget ofte ikke lod sig opretholde i Nutiden. Men det var ikke desto mindre saare lærerigt at følge hans Tankerækker, thi der var mere at lære af hans Fejl end af de fleste andres Sandheder.

Det var Caspar Paludan-Müller, der fik „Fyens Stifts litteraire Selskab“ til i Aarene 1841-45 at udgive de betydningsfulde „Aktstykker til Oplysning især af Danmarks indre Forhold i ældre Tid“, en forbavsende righoldig Samling Bidrag til Fyns Historie i 15., 16. og 17. Aarhundrede, hentede fra Karen Brahes Arkiv og andre Købstad- og Herregaardsarkiver samt fra Bircherods gamle Samlinger, som altsaa nu kom til at gøre Nytte. En halv Snes Aar senere fulgte „Aktstykker til Nordens Historie i Grevefeidens Tid“, hentede fra alle mulige inden- og udenlandske Depoter. Af de Mursten, som var brændte i

denne Ovn, opførte saa Paludan-Müller sit Hovedværk „Grevens Feide“, et af de betydeligste Værker indenfor dansk Historie, bygget paa sikkert Materiale, læseligt i sin Fremstilling og roligt i sine Domme. Det staar derfor ogsaa efter 85 Aars Forløb i Dag uden Afløser.

Paludan-Müllers Betydning for Fyns Historie kan vanskeligt overvurderes. Han har sat de Maal for Efterfølgerne, som de maaske ikke kan naa, men aldrig kan lade være at stræbe efter. Et Held var det, at da han allerede 1853 blev kaldt bort fra Øen til en selvstændig Livsgerning som Rektor paa Falster, havde Fyn imens faaet, om ikke en jevnbyrdig af ham, saa dog en værdig Fortsætter. Biskop C. T. Engelstoft var den tredje af de betydelige Bisper i Odense i det 19. Aarhundrede, og han var desuden selv aktiv Historiker, ganske vist paa det særlige Omraade, Kirkehistorien. I Kundskaber, Forretningsdygtighed og Interesse for sit Kald kunde han kappes med de bedste, og var han end ikke dybsindig eller skarpsindig, var han afgjort en klar Aand. Mild, velvillig og meget frisindet kom han i et godt Forhold til sit Stift, og som Viceformand i det litteraire Selskab skabte han det første Tidsskrift „Samlinger til Fyens Historie og Topographie“, der udkom i Aarene 1861-90 med ialt 10 Bind. Det er ganske oplysende at gennemløbe disse Bøger, som i Begyndelsen mest indeholder Afhandlinger af kirke- eller skolehistorisk Indhold af Forfattere som Bisp selv og Præsterne G. Strøm, A. Crone, J. L. Rohmann, Stiftsprovst Damgaard, Høyer Møller m. fl. samt enkelte isprængte Latinskolelærere, men efter som Aarene gaar, møder man ogsaa kommunale Lærere fra By og Land, og i 1884 optræder endelig den bekendte Gaardmand Rasmussen Søkilde. Man ser nu, hvorledes den historiske Interesse og Forskerlyst under Folkehøjskolens Indflydelse navnlig har grebet Lærerstanden, og Johannes Lauritsen i Odense og Søren Jørgensen i Kistrup staar som smukke Vidnesbyrd om, hvad selvlært Haandværk kan skabe. En stor Stab af Lærere ved kommunale Skoler og Friskoler paa Landet er siden traadt i deres Fodspor.

Med Aaret 1890 er vi i det Hele kommet til en Tid, der ligger inden for mange af de tilstedeværendes Erindring, og som derfor kun skal strejfs her. Kort forinden dette Aar var Stiftsmuseet rejst, og ikke længe efter 1890 opstod Landsarkivet, der under G. L. Wads Ledelse fik saa stor Betydning for lokalhistorisk Forskning. Men ikke mindre Vægt ligger der paa den stærke historiske Sans, som Folkehøjskolerne vakte trindt om paa Fyn, og hvis Frugt er, at næppe nogen Landsdel i Danmark har en saa vaagen Interesse for sin Fortid som netop denne. Efter at de „Fynske Samlinger“ var ophørte, gik Svendborg Amt i Spidsen med 1908 at stifte et nyt historisk Samfund og udgive en Aarbog, nu ikke længer skrevet af akademisk uddannede Embedsmænd, men af selve Befolkningen (med Højskoleforstanderne Povl Hansen og Kristensen-Randers som Foregangsmænd). 1913 fulgte Aarbog for historisk Samfund for Odense og Assens Amter. Nu foreligger som et glædeligt Tegn paa Kræfternes Samling Beslutningen om de to Amtssamfunds Sammensmeltning, hvorved Grundlaget for nye „Samlinger til Fyens Historie og Topographie“ synes lagt.

Paludan-Müller udtalte en Gang i et Brev til Pastor A. Crone de vemodige Ord: „Vi herovre have Hjælpemidler nok til at komme ind i en Sag, men ikke til at komme ud af den igjen.“ Lokalhistorisk Forskning vil tit ikke kunne føres til en tilfredsstillende Afslutning, uden at man søger til Centraladministrationens Arkiver og de store Biblioteker i Hovedstaden. Men Paludan-Müllers Ord minder os ogsaa om, at Fyns Historie er et Led af Danmarks Historie, og at ligesom Fyn er det sammenholdende Led i Danmarks Rige, maa al Lokalhistorie drives ud fra den Synsvinkel at knytte Traadene til den store Helhed. Saaledes forstaaet, falder ogsaa denne Aandsvirksomhed ind under Brændekildedrengens Valgsprog, at „Sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette.“